

Микитюк М.М.

*Викладач кафедри педагогіки та іноземної філології Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця,
м.Харків, Україна*

Педагогічна підготовка вчителів на початку ХХ століття на Україні.

Анотація: У статті розглянуто питання підготовки вчителів на початку ХХ століття на Україні.

Аннотация: В статье рассмотрен вопрос подготовки учителей в начале ХХ века на Украине.

Summary: The article observes a question of teacher training at the beginning of ХХ century in Ukraine .

Актуальність проблеми. Розвиток демократичної української держави, соціально-економічні та культурні трансформації суспільства зумовлюють оновлення загальних освітніх процесів, формування нових концепцій розвитку особистості, актуалізують проблеми педагогічної науки. Особливе місце серед науково-педагогічної проблематики посідають питання підготовки нової генерації науковців, здатних позитивно впливати на розвиток суспільства, сприяти збереженню національної культури. Зокрема, акцентується увага на професійно-педагогічній підготовці компетентних і всебічно розвинених фахівців, рівень освіти яких повинен забезпечити соціально-педагогічні потреби суспільства в умовах реалізації „Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті”.

Проведене дослідження показало, що визначенні в теоретичному розділі тенденції розвитку філологічної освіти та схарактеризовані вище етапи, які різнилися особливостями організації підготовки вчителів-філологів у вищих

навчальних закладах України у першій половині ХХ ст. чітко простежувалися й у змінах практики змістовного забезпечення відповідної фахової освіти.

Слід зазначити, що базуючись на широкій джерельній базі, підготовку вчительських кадрів розглядаємо як цілісну систему формування загальнопедагогічних та спеціальних знань, умінь і навичок, яка ґрунтується на загальних принципах дидактики, в той же час відображається на результатах вивчення і врахування особливостей саме даної системи.

Більшість сучасних дослідників (Д.Водзінський, А.Гримот, І.Кобиляцький, Л.Кондрашова, Т.Куриленко, Н.Половникова, Н.Хмель та ін.), крім загальнопедагогічної, загальнокультурної підготовки, в систему професійно-педагогічної підготовки включають і методичну підготовку. В дослідженнях цих учених під професійно-педагогічною підготовкою вчителя розуміється внутрішня єдність трьох основних циклів навчальних дисциплін на основі загальної професійної мети. Ця єдність зумовлена характером професії вчителя, що охоплює такі її основні компоненти: професійно-культурну переконаність учителя; любов до дітей та психолого-педагогічне знання дитини; знання науки, на якій будується навчальний предмет та методики навчання цієї науки.

Особливого значення в підготовці педагогічних кадрів в сучасних умовах набуває поєднання фундаментальної освіти і глибокого засвоєння наукових основ професійної діяльності з практичним оволодінням основами професійної діяльності, формуванням умінь і навичок. О.Абдулліна зазначала, що високий професіоналізм учителя в обраній галузі діяльності в поєднанні з його активною участю в різноманітних галузях духовного і суспільного життя, з одного боку, сприяє всебічному розвитку спеціаліста, а з іншого – сприяє підвищенню ефективності та якості праці з обраної спеціальності [1].

Це, в свою чергу, дозволяє нам підтвердити висновок Н.Дем'яненко про сутність загальнопедагогічної підготовки вчителя як єдність педагогічної теорії й шкільної практики. Вона проявляється в тому, що з одного боку, педагогічна теорія є засобом пізнання, пояснення та прогнозування практики, з іншого –

інструментом удосконалення шкільної практики, основою аналізу і критерієм оцінки її ефективності [2].

Метою статті є розкриття цілісної системи підготовки студентів до педагогічної діяльності.

Під цілісною системою готовності студентів до педагогічної діяльності ми розуміємо таку підготовку, в якій тісно пов'язані її культурноосвітній, психолого-педагогічний та спеціальний компоненти. Вона проявляється у таких складниках досліджуваного процесу: а) різноманітних видах діяльності, де інтегровано загальнопедагогічні та спеціальні компоненти; б) змісті, де у взаємозв'язку представлені психолого-педагогічні, методичні та спеціальні знання, уміння і навички; в) методичному оснащенні, що забезпечує набуття загальнометодичних знань, умінь і озброює спеціальними методиками, покликаними підготувати майбутнього вчителя до проведення різноманітних позакласних форм роботи; г) практичній озброєності вчителя, здатного застосовувати отримані знання і вміння не лише на уроках, але і в різних видах виховної та просвітницької діяльності [3].

Досліджуючи практичну підготовку в системі професійно-педагогічної підготовки вчителя у вищих педагогічних навчальних закладах України, ми, в першу чергу, розглядаємо її зміст, що розкривається через навчальні плани та програми, через формування основ педагогічної майстерності, досягнення єдності теоретичної і практичної підготовки шляхом педагогізації та професіоналізації навчально-виховного процесу педвузу.

Дотримуючись в цілому точки зору вище згаданих дослідників, ми основну увагу акцентуємо на узагальненні особливостей практики змістовного забезпечення підготовки вчителів-філологів у першій половині ХХ ст. відповідно до виділених та теоретично обґрунтованих етапів.

Ретельний аналіз архівних документів і результатів узагальнення досвіду роботи вищих професійних шкіл досліджуваного нами періоду показав, що для визначення змісту практичної підготовки вчителя велике значення мала діяльність українських урядів 1917 – 1919 рр., коли вищі педагогічні школи

України працювали в надзвичайно складних умовах неодноразової зміни влади. З самого початку революції українське громадянство і вчительство поставили на порядок денний питання про українську вищу школу як необхідний ступінь в системі освіти України.

Так, у ході аналізу широкої джерельної бази з'ясовано, що на першому етапі (перші десятиліття ХХ ст. – 1919 р.) зміст підготовки вчителів-філологів мав академічне спрямування.

Ніжинський історико-філологічний інститут давав педагогічну освіту на зразок класичної. Він готував учителів чоловічих гімназій з історії, літератури, російської, грецької мов і латини. У навчальних планах класичних гімназій ці дисципліни складали переважну більшість. Орієнтація на класичну освіту вчителів зумовила й вимоги до освітнього цензу слухачів інституту. Основний контингент їх утворювали особи, що закінчили курс навчання в гімназіях або духовних семінаріях. Організація педагогічної підготовки в інституті була на зразок університетської. Професійні педагогічні знання студенти отримували з невеликого за обсягом лекційного курсу педагогіки та історії педагогіки, циклу лекцій з конкретних методик. Педагогічна практика проходила на ІV курсі. Вона включала спостереження уроків вчителів інститутської гімназії, проведення пробних уроків студентами та їх аналіз, педагогічні спостереження та щотижневі конференції студентів та вчителів гімназії, на яких розглядалися навчальні та методичні посібники, обговорювалися різноманітні педагогічні й методичні проблеми.

В 1905 – 1907 рр. в українських університетах було запроваджено предметну систему навчання на заміну курсової, що була поширена упродовж ХІХ ст. Предметна система навчального плану передбачала поєднання дисциплін усіх циклів навколо найважливішої, що визначала спеціалізацію студента. Студенти самостійно визначали коло навчальних дисциплін та способи індивідуального опанування ними [3]. Таким чином, у змісті підготовки вчителів-філологів було реалізовано особистісний підхід. Основною метою професійної освіти визначався саморозвиток особистості студента,

формування його творчої самодіяльності. Однак предметна система орієнтувалася лише на сильного студента і талановитого педагога. Масова ж професійна підготовка внаслідок уведення предметної систем істотно погіршилася, втративши академічний характер. У змісті педагогічної підготовки було здійснено поділ на пропедевтичний та спеціальні цикли дисциплін. Предметна система навчання реалізувала гуманістичні принципи навчання, даючи можливість студентам самостійно формувати індивідуальні плани, співпрацювати із викладачами у наукових дослідженнях.

Аналіз плану підготовки вчителів середньої школи, розробленого за часів існування УНР показав, що педагогічний інститут повинен був відкриватися в кожній губернії, де в 3-х або 4-х містах є школи II та III ступенів. Викладачами в педінституті мали працювати лише вчителі гімназій за умови, якщо вони були викладачами методик фахових предметів, а також інструкторами проведення лекцій [4]. Як видно з документу, практичній підготовці майбутнього вчителя відводилось неабияке значення. Причому, на першому році навчання студенти повинні були ознайомитися з усіма підручниками фахового предмету і в плановому порядку відвідувати практичні лекції в зразковій середній школі. В інституті систематично проводились конференції, де студенти обговорювали уроки досвідчених учителів, звітували про свої спостереження та робили висновки. На другому році навчання в інституті студенти (навчання тривало два навчальних роки) під наглядом керівників самі давали пробні уроки [5]. В деяких учительських семінаріях, що готували вчителів для початкових шкіл на території УНР, існували двокласні початкові школи, де семінаристи проходили педагогічну практику. Якщо це була церковно-вчительська школа, то для практичної підготовки учнів у 2-х та 3-х класах відкривали церковнопарафіяльні школи [6].

Аналіз архівних документів та інших історичних джерел свідчить про те, що єдиних навчальних планів на той час на Україні педагогічні інститути не мали. Зміст практичної професійно-педагогічної підготовки розроблявся самостійно кожним інститутом. Члени комісії з реформування вчительських

інститутів, семінарій і педагогічних курсів вказували на те, що методи викладання в педагогічній вищій школи повинні були відповідати єдиним принципам. Поряд з теоретичними заняттями в лабораторіях проводилися практичні роботи наукового і виключно педагогічного характеру [7].

На вищих жіночих курсах як закладах університетського типу (з 1910 р.) майбутні вчителі-філологи здобували ґрунтовну наукову освіту, що забезпечували висококваліфіковані викладачі, які застосували різноманітні форми роботи. Дослідженням встановлено, що слабшою була психолого-педагогічна підготовка. Слухачі опановували невеликі за обсягом курси педагогіки, історії педагогічних течій, психології. Методична підготовка та педагогічна практика на необхідному рівні організована не була.

У ході наукового пошуку встановлено, що в 1910 – 1913 рр. У Київській навчальній окрузі діяли педагогічні курси з трьома відділами: російської мови і словесності, математики і фізики. Навчальний план передбачав щоденно: зранку – практика в середніх школах м. Києва, увечері – лекційні заняття. На курси приймалися студенти університетів, викладачі середніх шкіл [8].

Відділи російської мови і давніх мов були відкриті й на педкурсах в Одесі.

У ході аналізу нормативних документів з'ясовано, що Наркомос УРСР затвердив навчальний план педагогічної підготовки на курсах, що складався з дисциплін філологічного спрямування: українська мова, українська література, світова література, історія культури, загальне світознавство. Педагогічний цикл утворювали: психологія, історія освіти і виховання, педологія, педагогіка, шкільна гігієна, методи позашкільної освіти, методи соцвиху. Третю групу складали загальноосвітні дисципліни: алгебра, геометрія, фізика, хімія, геологія, ґрунтознавство, ботаніка, зоологія, природні багатства України, мистецтво, музика, співи, ручна праця .

Педагогічні курси мали свої базові (зразкові) школи, в яких слухачі проходили педагогічну практику.

Як зазначалося вище, ІНО були широко профільними вищими

педагогічними навчальними закладами. В їх програмах були предмети: історія класової боротьби, політична економія, історія і географія України, українська мова і література. Цикл педагогічних дисциплін було поширено. В основі навчальних планів фактично абсолютна більшість часу відводилася на засвоєння педагогічних дисциплін, а загальноосвітня підготовка, фундаментальна наукова – відходили на другий план. Наприклад, в 1920 – 1921 навчальному році на факультеті соцвиху ХІНО викладали основи психології, основи фізичного виховання, теорія трудового виховання, політика Радянської влади в галузі народної освіти (1 курс); педагогічна психологія, психопатологія, гігієна, організація закладів соціалістичного виховання, методи експериментального вивчення дітей і юнацтва (2 курс); загальна педагогіка, психологія дитинства і юності, фізичне виховання і гігієна виховання, мистецтво у педагогічній практиці, історія початкової освіти, методика експериментальних досліджень (3 курс); найважливіші педагогічні течії, історія педагогіки, статистика освіти, дитяча організація бібліотек, розповідь, виразне слово й читання (4 курс). В ХІНО ще викладали соціальну педагогіку, педагогіку юнацького віку, рефлексологію, педологію, педологію шкільного віку [7].

Так, із пояснювальної записки до навчального плану факультету працівників професійної освіти ІНО дізнаємося, що центральну групу предметів усього факультету складали питання методики, педагогіка та курс „Організація навчального процесу”. При загальній кількості годин – 4000 та трирічному курсі навчання за 6-годинним робочим днем на предмети професійно-педагогічні відводилося 1800 годин. В цьому документі зазначалося, що правильна постановка педагогічної та практичної підготовки майбутнього вчителя повинна стати основою діяльності усього факультету [8].

В 1921 р. за розробку проекту Української радянської системи освіти взявся тодішній Нарком освіти українського уряду Г.Гринько. Схема освіти за проектом Г.Гринька мала такий вигляд: 1) дошкільне соціальне виховання (дитячий садок, дитячий будинок, комуна, колонія) – від 4 до 8 років; 2) соціальне шкільне виховання (трудова школа), 1-й чотирирічний концентр – з 8

до 12 років, 2-гий трирічний – з 12 до 15 років; 3) професійна школа – 2 – 3-річна з однорічним після того стажем для підготовки кваліфікованих робітників; інститут з 4-річним курсом для підготовки кваліфікованого спеціаліста-практика; технікуми з трирічним курсом для підготовки інструкторів; академія з дворічним курсом навчання для підготовки в тій чи іншій галузі науки.

Проведений аналіз показав, що відповідно до „Положення про вищі навчальні заклади” (1922) було введено нову систему керівництва вищими навчальними закладами з боку партійних та урядових органів. З метою підвищення ефективності підготовки вчителів-предметників Положення 1922 р. запроваджувало так званий навчальний обов’язок, який передбачав максимальний термін навчання, мінімум навчальних досягнень та урочні практичні роботи кожного студента. З’ясовано, що головна увага зосереджувалася не стільки на рівневі наукової підготовки, скільки на контролюванні ідейного росту студентства, формуванні морального статусу, виховання діалектико-матеріалістичного світогляду не лише в ході засвоєння наук, але й в процесі суспільно корисної діяльності.

На підставі аналізу типового навчального плану для педагогічних інститутів та педагогічних факультетів університетів, розробленого науково-педагогічною секцією, з’ясовано, що дійсно орієнтація була на підготовку вчителя широкого профілю, здатного викладати у всіх класах один свій спеціальний предмет, і в нижчих класах додатковий, другий предмет. Спеціаліст широкого профілю володів широкою політичною підготовкою. Такий вчитель володів великим науковим світоглядом, міг працювати в різних типах навчальних закладів.

Слід відокремити й недоліки, що були властиві даному навчальному планові. Серед них, на наш погляд, важливими є: деталізація психолого-педагогічних курсів; багатопредметність навчального плану внаслідок широкого профілю підготовки звужувала коло спеціальних дисциплін, зокрема – філологічних; нечітке виділення спеціалізації, надмірна кількість обов’язкових курсів енциклопедичних курсів космології, історії виникнення релігії, основ

соціології, графічної грамоти, циклу суспільно-політичних дисциплін призводила до перевантаження студентів, що було причиною зниження якісного рівня підготовки вчителів-філологів [ЦДІА, ф.537, оп.6, спр.34 с. , арк. 98 – 99].

З метою подолання цих та інших недоліків з 1923 р. рішенням Наркомосу УРСР було вжито ряд заходів щодо:

- подолання багатопредметності навчальних планів через інтегровані курси;
- перенос курсів загальноосвітнього і загально педагогічного значення на перші курси вузів;
- орієнтування навчально-виховного процесу на оволодіння науковим методом зі своєї спеціальності;
- практично-орієнтована педагогічна підготовка (педпрактика мала починатися з I курсу і тривати упродовж усього терміну навчання).

Пропонувалося на I курсі зосередити увагу на загальній педагогіці, практиці з політпросвітницької роботи, виробничій практиці, психології, педагогічній техніці; II курс – теорія освіти, виробнича практика; III курс – історія педагогіки, шкільна гігієна; IV курс – законодавство в народній освіті та огляд сучасної педагогічної літератури.

На жаль, як свідчить проведений аналіз історичних джерел, ці конструктивні пропозиції в освітній практиці реалізовані не були.

Подальший розвиток ідеї практичної професійно-педагогічної підготовки отримали на II Всеукраїнській конференції з педагогічної освіти (1923 р.). Одним з головних на ній було питання „педагогізації вузів”.

Слід зазначити, що практична навчальна та виховна робота в вузах проводилася на основі „Кодексу законів про освіту”, „Тимчасового положення про вищі навчальні заклади України”. З 1923 р. у вузах були створені предметні комісії, до складу яких входили не лише викладачі, а й студенти. Завданням цих комісій була підготовка нових форм навчання у вузі, нових методик, навчальних планів, розробка класифікацій умінь та навичок студентів [9].

У ході наукового пошуку було проаналізовано навчальні плани ІНО. Щодо філологічної підготовки в них передбачалося вивчення нової мови

(російська), літератури та методики рідної мови. Енциклопедичний характер філологічної підготовки забезпечувала велика кількість дисциплін загальнотеоретичного спрямування. Критикуючи такий підхід до конкретизації змісту педагогічної підготовки в ІНО, А.Калашников в доповіді „Про реформу педагогічної освіти” (січень 1921 р.) зазначив, що зміст педагогічної освіти мають утворювати три цикли дисциплін: а) загальнонаукові (мета яких – формування соціалістичного світогляду); б) спеціальні (фахова освіта по групах наук); в) спеціалізацію по типам шкіл [].

Аналізуючи зміст загально педагогічної підготовки в планах і програмах вищих педагогічних навчальних закладів 1920 – 1933 рр., можна констатувати, що в Україні єдиний навчальний план для цих закладів було затверджено в 1921 р. З наступного року в більшості інститутів народної освіти загально педагогічна підготовка була представлена циклом „Предмети педагогічного характеру і трудові процеси”, який постійно доповнювався і вдосконалювався.

Узагальнення матеріалів з теми дослідження показало, що програми з педагогічних дисциплін тих років не відображали змісту даного курсу. Найчастіше перша частина складалася з історії педагогіки, а друга включала основні питання педагогічної психології. Однак розроблялися програми окремо з педагогіки, дидактики, історії педагогіки. Так, програма курсу „Історія педагогіки”, яку склав викладач Київського ВІНО В.Родников. вивчення документу показало: у першій частині досить детально розкрито історію загальної педагогіки (від педагогічних ідей Давнього світу до характеристики європейських педагогічних систем і течій 1920-тих рр.); у другій частині подано аналіз історії вітчизняної педагогіки. До вивчення рекомендувалися навчальні посібники: Соколов „Історія педагогічних систем”, О.Музиченко „Сучасні течії в західноєвропейській педагогіці” та ін. Програмі, на наш погляд, бракувало чіткої періодизації, дозування матеріалу проводилося довільно, хоча автор намагався систематизувати і поглибити курс.

Певний інтерес викликає програма із загальної дидактики та школознавства, яку розробив М.Даденков. У її першому розділі показано місце

та співвідношення педагогіки і дидактики. Окрім того, паралельно досліджувалися найновіші педагогічні течії, наголошувалося на значенні особистості вчителя у навчально-виховному процесі. Рекомендувалися такі навчальні посібники: О.Музиченко „Що таке педагогіка і чому вона навчає” (1912), М.Даденков „Конспект лекцій з педагогіки (загальна дидактика), які читалися на літніх земських курсах у Херсоні” (1914).

У ході дослідження встановлено, що в 1922 р. відбулася I Всеукраїнська педагогічна конференція, на якій переглядався навчальний план факультету соціального виховання. У 1923 р. відбулася II Всеукраїнська педагогічна конференція, один з наслідків її роботи – новий навчальний план для вищих трирічних педкурсів. Прогресивним, на наш погляд, у ньому було те, що кожному рокові навчання відповідала чітка цільова настанова. Загальнопедагогічна підготовка посідала значне місце, однак різноманітність обов’язкових предметів не давала змоги глибоко її засвоювати. В новому плані не було досягнуто оптимального співвідношення між теоретичною і практичною підготовкою майбутнього вчителя. 17 листопада 1923 р. колегія Головпрофорбру УРСР затвердила навчальний план факсоцвиху, прийнятий на II Всеукраїнській педагогічній конференції.

У Харківському ІНО та інших педагогічних вузах України почали вивчати предмет “Новітня теорія педагогіки”. Однак уведення цього курсу майже повністю виключало вивчення історії педагогіки. Тут, з одного боку, відбулося псевдоінноваційне заперечення минулого, а з іншого – велику роль відіграло абсолютизоване захоплення ідеями “вільного виховання”. Встановлено, що систематизованої й узагальненої програми з педагогіки не було. З уведенням офіційних навчальних планів у педвузах України робився крок до встановлення єдиного педагогічного циклу; ліквідувалася багатопредметність загальнопедагогічної підготовки, хоча роздрібненість педагогіки як навчального предмета ще мала місце.

Проаналізувавши навчальні плани і програми педвузів України в період 1920 – 1924 рр., ми дійшли таких висновків: початковому етапі становлення

системи вищої педагогічної освіти властиво було, те, що кожний педагогічний вуз, незважаючи на існування офіційних планів і програм, самостійно розробляв зміст загальнопедагогічної підготовки, визначаючи її місце в навчальному плані. Це був творчий підхід до проведення загальнопедагогічної підготовки, проте він спричиняв розбіжності в кількості, змісті і методах викладання загальнопедагогічних дисциплін. Не було єдиних підручників і навчальних посібників з педагогічних наук, які давали б студентам систематичні наукові знання з теорії навчання і виховання. Загалом загальнопедагогічна підготовка характеризувалася багатопредметністю.

Педагогічна та спеціальна підготовка вчителів-предметників орієнтувалася на навчальні програми Державної Наукової Ради (ДНР) Наркомосу РРФСР, до яких на республіканському рівні вносилися певні зміни. Ці програми були перекладені на українську мову і друкувалися в “Пораднику соціального виховання”, який видавався Головнаукметодкомом Наркомосу УРСР. Відомо, що в центрі програми ДНР була трудова підготовка, значна увага приділялася вивченню суспільствознавства і краєзнавства. Комплексний підхід заперечував викладання самостійних навчальних предметів як окремих галузей знань. “Єдиний план” передбачав виділення двох розділів – трудовознавство і культурознавство. Останній штучно об'єднував відомості з історії матеріальної культури, економіки, суспільного і політичного життя, мови, літератури, мистецтва [9].

Програма з української мови складалася з таких розділів: мислення і мова (орфографія); найголовніші фонетичні зміни і явища (звуки голосні, приголосні, милозвучні); утворення і вживання форм (іменники, прикметники, дієслова, незмінні частини мови); українська мова серед інших мов (російської, польської та ін); діалекти на територіях, де розмовляють українською мовою.

Програма з української літератури (мала назву “Мінімум досягнень української народної словесності і літератури у зв'язку з світовою літературою”) включала такий матеріал: народні пісні, казки, байки, думи, легенди, перекази, прислів'я, приказки, загадки; вивчення творчості І.Котляревського, Т.Шевченка,

Л.Глібова, С.Руданського, М.Вовчка, І.Франка, П.Мирного, П.Куліша, Л.Українки, М.Винниченка, М.Коцюбинського, П.Грабовського, П.Тичини, Г.Чупринки та ін. [9].

Програма з російської мови мала такі розділи: звуки, фізіологія звуків, фонетика, морфологія, синтаксис, правопис. До програми російської літератури були включені твори російських письменників: В.Жуковського, О.Грибоедова, І.Крилова, О.Кольцова, О.Пушкіна, М.Гоголя, М.Лермонтова, І.Тургенєва, А.Чехова, Л.Толстого, І.Гончарова, В.Гаршина, О.Горького, І.Нікітіна, О.Островського, В.Короленка, Ф.Достоевського, Г.Успенського, М.Салтикова-Щедрина, В.Белінського, Д.Писарева та ін.

Із зарубіжної літератури програма передбачала вивчення по одному твору Й.Шіллера, Ч.Діккенса, В.Скотта, Д.Байрона, В.Гюго, Г.Ібсена, М.Сервантеса та ін.

Для вдосконалення навчального плану педвузів на III Всеукраїнській педагогічній конференції 1924 р. було вирішено розробити єдиний тип плану вивчення педагогіки.

Дослідженням встановлено, що в 1925 – 1926 навчальному році зміст загальнопедагогічної підготовки в ІНО практично залишався без змін. Для другого етапу такої підготовки майбутнього вчителя (1927 – 1929 рр.) було властиве дальше зближення педагогічної теорії і практики. В теоретичній частині продовжувалася активна систематизація курсу педагогіки. Проте кількість предметів педагогічного циклу то збільшувалася, то зменшувалася з тенденцією до ліквідації багатопредметності. В педагогічних вищих навчальних закладах увели єдиний курс історії педагогіки з метою вдосконалення загальнопедагогічної підготовки. Однак підготовка та перепідготовка вчителя вимагали свого подальшого вдосконалення. Тому, в 1925 – 1926 навчальному році, було розроблено новий навчальний план для ІНО, в якому встановлювалося таке співвідношення годин між циклами: суспільний загальний цикл – 27 %, виробничий (спеціалізація) – 40 %, педагогічний – 33 %. На факультеті професійного навчання Дніпропетровського ІНО навчальний час

розподілявся так: на педагогічні дисципліни – 22 %, загальні суспільні науки – 18 %, спеціальні – 60 % [9].

Як бачимо, педагогізація освітнього процесу практично втілювалася в ІНО. Однак, варто зазначити, що будучи вищим навчальним закладом з чіткою цільовою установкою, ІНО як педагогічний заклад не давав студентам фундаментальної глибокої підготовки зі спеціальності.

У 1925 р. було здійснено повернення до курсової системи навчання студентів, що посилювало регламентацію освітнього процесу.

У створених на базі ІНО педагогічних інститутах професійної освіти (ППО) так само збільшувалися обсяги вивчення педагогічних дисциплін за рахунок спеціальної підготовки. Це призвело до того, що наприкінці 20-тих рр. ХХ ст. гостро відчувалася нестача висококваліфікованих кадрів в галузі розробки наукових проблем філології, вчителів-предметників для середніх навчальних закладів, педагогів для вищої школи.

Поширення комплексних навчальних програм не оминуло й вищих педагогічних навчальних закладів. Так, дослідженням встановлено, що з 1924 р. навчальні плани вищих педагогічних навчальних закладів схематично склалися з чотирьох комплексів. Перший комплекс об'єднував суспільно-політичні дисципліни і практичну роботу студентів, в тому числі політпросвітроботу, педагогічну пропаганду, роботу в дитячих організаціях. Другий комплекс об'єднував усі дисципліни, що вивчали школу і дитину (психологія, педологія, анатомія та вікова фізіологія, педагогіка, історія педагогіки, школознавство). Третій комплекс об'єднував всі спеціальні дисципліни. Четвертий комплекс включав виробничо-красознавчу роботу (вивчення економіки, техніки, культури і побуту населення конкретної місцевості).

Таким чином, комплексні навчальні програми орієнтували підготовку вчительських кадрів не тільки на спеціалізацію, але на формування активістів. Посилення практичної трудової та громадської підготовки майбутніх вчителів реалізувалося в кожному вузі своєрідно. Серед найтипівіших кроків можна

виокремити встановлення співвідношення між лекційними та семінарсько-практичними заняттями 1:1, поширення бригадно-лабораторного методу навчання, уведення різновидів виробничої, педагогічної та сільськогосподарської практик.

Серед недоліків даних навчальних програм можна виділити такі: внаслідок виділення в навчальних планах лише обов'язкових для відвідування лекцій програми передбачали приховане перевантаження навчального процесу; недостатньо чітко визначалися профілі спеціальної педагогічної підготовки.

Аналізуючи типові навчальні плани 1927 р., ми спостерігаємо прагнення Головпрофосу уточнити профілі підготовки спеціалістів. Так, наприклад, незважаючи на те, що в навчальних планах не було чітких вказівок про те, для якого типу шкіл та з якої спеціальності готується вчитель, ознайомлення з документом показує, що перший відділ педагогічного інституту мав на меті підготовку вчителів фізики, математики і праці, а другий – вчителів-філологів. Дещо раціональніше було визначено співвідношення між циклами дисциплін: спеціальні дисципліни – 50 %, суспільно-економічні – 35 %, педагогічні – 11 %, педагогічна практика – 4 % [8]. Однак, у плані простежувалося нечітке визначення профілів, введені дисципліни – “профрух”, “геодезія”, “хімія” та ін. – не відповідали основній професійній діяльності майбутніх вчителів-філологів. Внаслідок популяризації ідей трудової та політичної школи у навчальних планах значне місце посідали дисципліни “ручна праця”, „основи виробництва”, “машинобудування”, літня виробнича та сільськогосподарська практика тощо. Хоча цінності для підготовки вчителів української, російської мови, літератури, іноземних мов ці предмети не мали. Не було встановлено наступності та послідовності розподілу дисциплін по роках навчання, програми спеціальних предметів не розкривали завдань педагогічної діяльності в школах.

Як зазначалося вище, 1930 р. було проведено реорганізацію системи вищої педагогічної освіти. Створювалися інститути соціального виховання і професійної освіти.

На початку 1930-тих рр. продовжувалася робота зі створення єдиних

програм з педагогіки та інших педагогічних дисциплін для педвузів. У проекті програми з педагогіки, яку розробив Науково-дослідний інститут педагогіки України, спостерігалася спроба пов'язати цей курс з будівництвом нового суспільства.

Протягом 1932 – 1933 навчального року було переглянуто навчальні плани і програми педвузів. У них закріплювалася органічна єдність педагогічної теорії і шкільної практики. Програми з педагогічних дисциплін стали більш систематизованими. Так, у пояснювальній записці до програми з педагогіки (1933) зазначалося, що вона є систематичним курсом педагогіки як науки про виховання, освіту і навчання підростаючого покоління, в основу якої покладено вивчення школи. Поряд з безумовними досягненнями слід вказати і на вади даного документу. Зокрема, були відсутні відомості про індивідуалізацію, роботу і з дидактичним матеріалом, форми і методи роботи з сім'єю. Незважаючи на те, що зміст програми було перевантажено, вона, однак, стала значним кроком уперед порівняно з попередніми програмами. В проекті програми з педагогіки, крім основ педагогіки і дидактики, глибше висвітлювалися питання виховання. Зазначимо, в той час велися дискусії про доцільність читання курсу історії педагогіки: до вивчення теорії педагогіки чи опісля. Переважила точка зору, згідно з якою курс історії педагогіки повинен був бути базою вивчення курсу теорії педагогіки і передувати йому. Це питання залишається полемічним до сьогодні. Важливим, на наш погляд, було включення до програми питань з дитячої вікової психології.

Отже, на другому етапі історії розвитку підготовки вчителів-філологів в українських вищих навчальних закладах продовжувалися активні пошуки оптимального змісту загальнопедагогічної підготовки у теоретичній і практичній її частинах. Визначалися такі основні предмети загальнопедагогічного циклу: теорія педагогіки, історія педагогіки. Дедалі більше уваги приділялося питанням виховання молоді, робилися спроби вдосконалення методики і педагогічної техніки, систематизувалися навчальні плани і програми, ліквідовувалися багатопредметність, оптимізувалася кількість

годин, які відводилися на загальнопедагогічну підготовку і їх дозування за курсами навчання. Теоретичний аспект загальнопедагогічної підготовки значно посилювався і водночас зміцнювався його зв'язок з практикою. Сказане вище дає підстави констатувати, що в педвузах України загальнопедагогічна підготовка вчителя набула визначеного, конкретного характеру; курс педагогіки систематизувався; багатопредметність загалом була ліквідована і загальнопедагогічну підготовку в основному складали такі предмети: педагогіка, історія педагогіки, психологія і педагогічна практика. Проведене дослідження підтвердило, що поряд з педагогізацією навчального процесу ішов процес українізації.

Відновлення роботи університетів на початку 30-тих рр. ХХ ст. сприяло орієнтуванню педагогічної підготовки на науковий академічний зміст. У зв'язку з цим було розпочато розробку нових навчальних планів і програм. Ці навчальні плани будувалися з урахуванням усіх складників навчально-методичної роботи університетів.

Подальші дослідження. Це дослідження показало, що існує потреба у подальшому вивченні архівних документів на предмет вилучення цінного історичного досвіду щодо підготовки майбутніх викладачів іноземних мов.

Література

1. Сірополко С. Історія освіти в Україні. - Львів: Афіша, 2001.
2. Сірополко С. Національне виховання. - Рідна школа. – Львів, 1927.
3. Українська педагогіка в персоналіях. - Кн. 2. – К.: Либідь, 2005.
4. Сірополко С. Підсумки педагогічної праці на еміграції за десять років.- Тризуб, 1932. – Ч. 18–19.
5. Центральний державний архів громадських об'єднань України. - Ф. 269. – Оп. 2. – Спр. 103. – Арк. 66.
6. Отчет об учебно-производственной деятельности института: 1921-1928.-ДАХО, ф. РІ780, оп. 3, спр. №2, арк. 1-20.

7.Отчет об учебно-производственной деятельности института:

1923.-ДАХО, ф. Р1780, оп. 3, спр, №37_, арк. 1-10.

8.Отчет о работе заочного отделения: 1924-1926.- ДАЛЮ, ф. Р1780, оп, 3.
спр. №89, арк. 1-11.

9.Отчет о работе института: 1925-1929,- ДАХО, ф. Р1780, оп. 3, спр.
№147, арк. 1-45.